

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет Психології і соціальної роботи

(повне найменування інституту/факультету)

кафедра соціальних теорій

(повна назва кафедри)

Дипломна робота бакалавра

на тему: «Соціальна перцепція національних казок в умовах
Євроінтеграції (Національна казка-сакральне джерело і скарб
ментальності народу)»

«Social perception of national tales in the conditions of Eurointegration (National Tale-sacred source and treasure of people's mentality)»

Виконала: студентка заочної форми навчання

Напрямок підготовки **6.130102 Соціальна робота**

Горшенева Катерина Віталіївна

(ППП)

Керівник к.психол.н., ст.викл. Данілова О.С.

Рецензент старший викладач Дикіна Л.В.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ ____ від ____ травня 2018 р.

Завідувач кафедри

Хлівнюк Т.П.

(підпис)

Захищено на засіданні ЕК № ____

протокол № __ від ____ 2018 р.

Оцінка ____ / ____ / ____

(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Голова ЕК

(підпис)

Чернецька Ю.І.

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ.....	7
1.1. Розвиток особистості в історичному аспекті.....	7
1.2. Історія особистості Г.Х. Андерсена, реконструйована на основі продуктів його творчої психокультурної діяльності.....	12
1.3. Казкотерапія і особливості соціальної перцепції казок	22
1.4. Казки Андерсена крізь призму Християнського аспекту.....	30
Висновки до першого розділу.....	42
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОГО ЕФЕКТУ КАЗКИ НА ОСОБИСТІСТЬ...44	44
2.1. Обґрунтування вибірки дослідження. Організація дослідження.....	44
2.3. Обробка та аналіз результатів дослідження.....	45
Висновки до другого розділу.....	57
ВИСНОВОК.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	61

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема національної самобутності є однією із ключових у сучасних гуманітарних науках. Це надзвичайно показово для нашого часу, коли масштабні процеси економічної і політичної інтеграції розмивають етнокультурні кордони, створюючи як можливість нових культурних синтезів, так і певні руйнівні тенденції. Виникає потреба осмислення ролі нації у світовій культурі, зокрема і через аналіз її історичного минулого та духовних надбань, адже спільноти, що не пам'ятають своєї минувшини, мають небагато шансів чітко окреслити своє місце у майбутньому.

Перебуваючи сьогодні головним чином у сфері дитячого фольклору, казка зберігає архаїчні елементи, водночас плекає ідеали краси, доброти, милосердя, засуджує жадібність, корисливість і нечесність. Це жанр, що органічно поєднує нашарування різних історичних епох (від витворів первісного сприйняття дійсності до символічного й філософського переосмислення), розробляє надзвичайно цікаві сюжети.

Казка – джерело народної мудрості, один із найпопулярніших жанрів усної словесності. Перебуваючи сьогодні головним чином у сфері дитячого фольклору, вона зберігає архаїчні елементи, водночас плекає ідеали краси, доброти, милосердя, засуджує жадібність, корисливість і нечесність. Це жанр, що органічно поєднує нашарування різних історичних епох (від витворів первісного сприйняття дійсності до символічного й філософського переосмислення), розробляє надзвичайно цікаві сюжети.

Казкотерапія - це такий напрям практичної психології, яке, використовуючи метафоричні ресурси казки, дозволяє людям розвинути самосвідомість і побудувати особливі рівні взаємодії один з одним. При цьому, цілком правомірно розглядати казкотерапію, перш за все, як психологічний метод, оскільки найважливіші цілі, що досягаються за допомогою цього методу (розвиток самосвідомості і побудова високих рівнів

взаємодії між суб'єктами) мають психологічний характер.

Всі окремі функції казкотерапії (і не тільки казкотерапії, а й інших психологічних методів) в кінцевому підсумку спрямовані до однієї мети - допомогти людині розвиватися найбільш оптимальним і природним для нього чином, реалізуючи свої можливості. А базовою умовою такого розвитку є підвищення рівня самосвідомості - треба ж мати уявлення, що і як розвивати в собі.

Спілкування є не лише обміном інформацією і діяльністю, але і сприйманням, розумінням і оцінкою людьми один одного. Сприймання, розуміння і оцінку людьми один одного і відображає соціальна перцепція або перцептивна сторона спілкування.

Термін "соціальна перцепція" ввів американський психолог Дж. Брунер (1947) для позначення факту соціальної обумовленості сприйняття, його залежності від характеристик суб'єкта сприйняття, його минулого досвіду, мети, намірів, значущості ситуацій сприйняття і т.д. Назвавши сприйняття "соціальним", він звернув увагу на те, що, незважаючи на всі індивідуальні відмінності, існують якісь загальні, що виробляються в спілкуванні, в спільному житті соціально-психологічні механізми сприйняття.

У зміст поняття "соціальна перцепція" включають сприймання не тільки фізичних властивостей людини, але і її внутрішніх характеристик, зокрема намірів, думок, здібностей, емоцій, установок та інше.

Сприйняття казок, на наш погляд, або навпаки, не прийняття їх грають важливу роль у формуванні особистості і духовної культури в цілому. Широка поширеність казок, простота їх викладу доступні розумінню кожної людини, що дозволяє розглядати казки як основний елемент, що формує особливу псіхокультурного середу, в якій відбуваються процеси розвитку і становлення особистості. У психології категорія «особистість» відноситься до числа базових. Знання механізмів формування та розвитку особистості дає можливість фахівцеві будь-якого профілю працювати більш ефективно.

Разом з тим більшої популярності набуває казкотерапія, як один з найефективніших методів терапевтичного впливу на особистість як дітей так і дорослих. Особливий інтерес представляють твори Г. Х. Андерсена. Націленість його текстів на розвиток самосвідомості людини, яка визначається сутністю казок, забезпечує людині як контакт з самим собою, так і контакт з іншими.

Казки Г. Х. Андерсена є твором мистецтва. Значення його казок різне для кожної людини і навіть для однієї й тієї ж людини в різні моменти її життя, стаючи свого роду психотерапією, тому що кожна людина (кожна дитина) відкриває в ній своє власне рішення насущних життєвих проблем.

Теоретичною основою роботи є концепції Аблульханова-Славської К.А., Ананьєва Б.Г., Білявського І.Г., Роменця В.А., Шкуратова В. А., Яремчук О.В., Виготського Л.С., Гальперіна Л.Я., Леонтьєва О.М., Лурии А.Р., Рубінштейна С.Л., Ярошевського М.Г.

Ціль роботи. Соціальна перцепція (сприйняття) національних казок в умовах Євроінтеграції через призму казок Х.К. Андерсена.

Об'єкт дослідження. Феномен соціальної перцепції і психотерапевтичний ефект казок, який вони чинить на становлення і розвиток особистості.

Предмет дослідження. Психотерапевтичний ефект казок Г.Х. Андерсена, який вони чинить на розвиток особистості.

Завдання дослідження:

1. Вивчити культурно-історичний підхід до вивчення особистості.
2. Простежити історію становлення і розвитку особистості Г.Х. Андерсена.
3. Аналіз і алгоритмізація текстів казок Г.Х. Андерсена.
4. Вивчити теоретичні аспекти поняття «казкотерапія» в психології.
5. Провести емпіричне дослідження психологічних особливостей сприйняття творів Г.Х. Андерсена різними групами піддослідних (з необхідними професійними якостями).

Методи дослідження: метод герменевтики, метод психолого-історичної реконструкції, метод інтроспекції, методи контент-аналізу, синтезу і узагальнення.

Практичне значення дослідження. Результати, одержані в ході дослідження, можуть бути використані в роботі практичних, шкільних і соціальних психологів, соціальних педагогів, а також для створення робочих програм, розробки лекцій та спецкурсів по проблематиці дослідження.

Структура роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків до розділів, загального висновку, списку використаної літератури.

ВИСНОВОК

Казки - це згусток людської мудрості, досвіду, результат роботи свідомості і підсвідомості. На метафоричному рівні за походженням і механізму дії вони співвідносяться з генним апаратом людства.

Казка має великий вплив як на свідомі, так і на несвідомі сторони особистості. Казка - це рольова взаємодія, що складається в сценарій, тобто це те, що людина ще в дитинстві планує зробити в майбутньому. Багаторазово проживаючи події казки, дитина опосередковано набуває значимий для себе життєвий досвід. Такого роду активність надзвичайно розширює сферу духовного життя людини, має важливе значення для його розумового і морального розвитку.

Можливості використання казок в психокорекційній роботі значно розширилися, що останнім часом дозволяє виділити окремий вид психотерапії - казкотерапію. Казкотерапія - це процес пошуку сенсу, процес об'єктивації проблемних ситуацій, процес активізації ресурсів, потенціалу особистості.

Казкотерапія - як напрямок практичної психології, використовує метафоричні ресурси казки, дозволяє людям розвинути самосвідомість і побудувати особливі рівні взаємодії один з одним.

Соціальна перцепція казок, на наш погляд, або навпаки, не прийняття їх, грають важливу роль у формуванні особистості і духовної культури в цілому. Чарівні тексти казок є безпосереднім відображенням психічних процесів колективного несвідомого, тому за своєю цінністю для наукового дослідження вони перевершують будь-який інший матеріал.

У казках архетипи постають в найбільш простий, чистою і короткій формі, завдяки цьому архетипічні образи дають нам ключ для осмислення процесів, що відбуваються в колективній психіці.

У міфах, легендах або іншому більш розгорнутому міфологічному матеріалі ми приходимо до розуміння базисних структурних утворень

(патернів) людської психіки, осягаючи їх крізь культурні нашарування. Таких специфічних культурних нашарувань в чарівних казках значно менше, і тому вони з більшою ясністю відображають базисні патерни психіки.

Метафори і образи - це спосіб впливу на підсвідомість. Через них людина отримує більше інформації, ніж при звичайній розмові. Казки на людей діють по-різному, в залежності від життєвого досвіду та індивідуальних особливостей. Широка поширеність казок, простота їх викладу і доступність розуміння кожного, дозволяє розглядати казки як основний елемент, що формує особливе психокультурне середовище, в якому відбуваються процеси розвитку і становлення особистості.

Сьогодні казкотерапія синтезує багато досягнень психології, педагогіки, психотерапії і філософії різних культур - все це «упаковано» в казкову форму, в форму метафори, що дозволяє людині сприймати свої труднощі і боротися з ними дієвим способом, що відкриває здатність до змін і росту.

Казки допомагають розвинути в людині чуйність, доброту, роблять контрольованим і цілеспрямованим емоційно-моральний її розвиток. Це пов'язано з тим, що мистецтво, література - найбагатше джерело і стимул почуттів, переживань і саме вищих почуттів, специфічно людських (моральних, інтелектуальних, естетичних).

Андерсен, як психолог, філософ і гуманіст, за допомогою своїх творів створює особливе, казкове психокультурне середовище, яке побудоване на релігійних цінностях християнської традиції, і, як наслідок, формує у читача нові переконання світогляду і духовну культури.

Казки Г.Х. Андерсена - це не просто вигадка, фантазія, це особлива реальність, реальність світу почуттів. Його казки розсовують рамки звичайного життя, тільки в казковій формі людина стикається з такими складними явищами і почуттями, як життя і смерть, любов і ненависть, гнів і співчуття, зрада і підступність тощо. Форма зображення цих явищ особлива, казкова, доступна розумінню дитини, а висота проявів, моральний сенс,

залишаються справжніми, «дорослими». Тому ті уроки, які дає Андерсен в своїх казках, - це уроки на все життя і для маленьких, і для дорослих. Для дітей це ні з чим не порівнянні уроки моральності, для дорослих це уроки, в яких казка виявляє свій вплив на розвиток і становлення особистості.

Хтось вважає казки Андерсена дитячими і наївними. Але в них є і філософська алегоричність, і психологічна глибина, і життєва правда, і мораль. Казки Андерсена - це алегорія життєвої правди в формі фантастичного сюжету. Все це стає основою для різних форм виховання і самовиховання особистості на рівні переконань, а отже, і на рівні включених в її структуру інтересів і прагнень, і як наслідок, є індикатором формування світогляду і духовної культури.

Не викликає сумнівів перспективність і плідність подальших досліджень з даної проблематики, а саме з питань:

1. Теоретичного опрацювання проблеми психологічного розуміння змісту поняття казки, класифікації казок, виділення конкретних механізмів її впливу на особистість з точки зору різних психологічних шкіл;
2. Практичних досліджень з метою діагностики механізмів впливу на розвиток і поведінку особистості для вирішення теоретичних питань і застосування в психотерапевтичній та корекційній роботі;
3. Прикладних аспектів теоретичного і практичного дослідження в психотерапії, психокорекції, сімейному консультуванні, психолого-педагогічної діяльності та різних галузях психології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андерсен Х.К. Казки: Пер. с дат. / Х. К. Андерсен ; вступ. ст.: К. Паустовський; сост. и примеч.: Л. Ю. Брауде.— М. : Худож. літ., 1981 .— 272 с.— (Б-ка класики. Зарубижна література).
2. Андерсен Ханс Кристиан. Казки і історії / Х.К. Андерсен.- М.: Правда, 1980.- 528 с.
3. Андерсен Ганс Христиан. Збірка творів Андерсена: в 4-х томах / Г.Х. Андерсен; переклад с датської: А. Ганзен, П. Ганзен.— СПб.- Т.4.— 1895 .— 510 с.: 2 портр.
4. Артюхіна Н.В. Дослідження життєдіяльності особистості в культурно-історичному просторі: (на прикладі творчості І.В. Гете): Дис ... канд. психол. наук / Н.В. Артюхіна.— Одеса: Б. и., 2002.— 209 с.
5. Асмолов А.Г. Психологія особистості / А.Г. Асмолов.- М.: Смысл, 2007.- 528 с.
6. Белінська Е.В. Казкові тренінги для дошкільнят і молодших школярів. / Е.В. Белінська.- СПб: Лань, 2006.- 123 с.
7. Білявський І.Г. Одеські, аж ніяк не Тевістокські лекції / І.Г. Білявський.— Одеса: Астропринт, 2000.— 410 с.
8. Білявський І.Г. Лекції по історичній психології / І.Г. Білявський; науч. ред.: В.Е. Круглов.— Одеса : Астропринт, 2004.— 447 с.- Бібліогр.: С. 444-445 (33назв.).
9. Білявський І.Г. Контраверсивна психологія / І.Г. Білявський; науч. ред.: А.Н. Кишинська.— Одеса: Вікторія, 2003.— 302 с.
10. Білявський І.Г. Історична психологія / І.Г. Білявський.— [Репринт. изд. 1991 г.].— Одеса: Одеський нац. ун-т, 2012.— 338 с.: 10 л. мал.- Бібліогр.: С. 328-338 і в кінці статей.
11. Білявський І.Г. Ісповідь пасинка століття і трохи історичної психології / І.Г. Білявський, А. Н. Кишинська.— Одеса: ОКФА, 1997.— 465 с.

12. Білявський І.Г. Проблеми соціальної перцепції в історичній психології: Психология міжособистісного пізнання / Под ред. Бодалева А.А. – М., 1981.
13. Білявський І.Г. Соціальна перцепція: Навчальний посібник до спецкурсу.- Одеса: Астропринт, 2000.- 116 с.
14. Беляєва Є.В. Психолого-педагогічні впливи казки на формування етнічної ідентичності молодших школярів.- М.: АСТ, 2005.- 104 с.
15. Брауде Л. Ю. Казкарі Скандинавії.- Л.: Наука, 1974.
16. Брауде Л. Ю. Ханс Кристиан Андерсен: Кн. для учнів / Л.Ю. Брауде.- 3-е изд., дораб.- М.: Просвіта, 1987.- 143 с., 8 л. ил.- (Биогр. писателя).
17. Вачков И.В. Развитие самосознания через психологическую сказку.- М.: Академия, 2007.- 143 с.
18. Выготский Л.С. Психология / Л.С. Выготский.- М.: Апрель-Пресс: Эксмо-Пресс, 2000.- 1007 с.- (Мир психологии).- Библиогр.- С. 998-1003 .
19. Выготский Л.С. Психология развития человека.- М.: Академия, 2004.- 456 с.
20. Гнездилов А.В. Авторская сказкотерапия. Дым старинного камина (сказки доктора Балугина).- СПб.: Речь, 2002.- 292 с.
21. Грановская Р.М. Психология веры / Р.М. Грановская.- 2-е изд., перераб. — СПб.: Питер, 2010.- 480 с. (Серия «Мастера психологии»)
22. Гренбек Б. Ханс Кристиан Андерсен. Жизнь. Творчество. Личность / Б. Гренбек.- М : Прогресс., 1979.- 117 с.
23. Данилова Е.С. Психологические особенности социальной перцепции православной иконы в культурно-историческом генезисе: дис ... канд. психол. наук / Е. С. Данилова.- Одесса : Б. и., 2009.- 220 с.
24. Добрович А.Б. Воспитателю о психологии и психогигиене.- М.: Просвещение, 1987.- 205 с.
25. Доценко Е.Л. Семантическое пространство психотехнической

сказки // Журнал практического психолога. - 1999.- № 10-11.- С. 72-87.

26. Етнопсихологічний вимір України: семіозис, міфотворчість, ідентичність / О.М. Лозова [и др.]; під наук. ред.: О. М. Лозова .– К.: Інтерсервіс, 2014.– 192 с. : табл., рис.- Авт. зазнач. на звороті тит. л. Текст: укр., рос. – Бібліогр. в кінці розд.

27. Защиринская О.В. Сказка в гостях у психологии. Психологические техники: Сказкотерапия.- СПб.: Лань, 2001.- 234 с.

28. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Основы сказкотерапии.- СПб.: Лань, 2006.- 345 с.

29. Зинкевич-Евстигнеева Т. Д. Практикум по сказкотерапии.- СПб.: Речь, 2000.- 310 с.

30. Историческая психология: истоки и современное состояние / Г.А. Балл [и др.] ; под науч. ред.: И.Н. Коваль [и др.] ; ОНУ им. И.И. Мечникова.– Одесса : Одесский нац. ун-т, 2012.– 394 с.: рис., табл.- Библиогр. в конце разд.

31. Кондильяк Э. Б. Трактат об ощущениях = Traite des sensations: пер. с фр. / Э.Б. Кондильяк; под ред.: Е.П. Ситковский.– Изд. 2-е.– М.: Либроком, 2012.– 285 с. – (Из наследия мировой философской мысли: теория познания).

32. Конева А.В. Человек, мыслящий культуру: «Снежная Королева» Г.Х. Андерсена // Виртуальное пространство культуры: Материалы науч. конф. 11–13 апреля 2000 г.– СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2000.– С. 74–77.

33. Лебедева Л.Д. Теоретические основы арт-терапии // Школьный психолог.- № 3.- 2006.- С. 9-11.

34. Маклаков А.Г. Общая психология: учебное пособие для студ. вузов и слушателей курсов психол. дисциплин / А.Г. Маклаков.– М. [и др.]: Питер, 2011 .– 582 с.: рис.– (Учебник для вузов).- Библиогр. в конце глав.

35. Муравьева И.И. Андерсен / И.И. Муравьева.– М.: Мол. гвардия, 1959.– 272 с.: ил., портр.– (Жизнь замечательных людей; 17(283)) . -

Бібліогр.: с.270-271.

36. Немов Р.С. Психология. В 3-х т.- М: Издательство ВЛАДОС, 2001.
37. Нуркова В.В. Психология.- М.: Издательство МГУ, 1988.- 125 с.
38. Неустоев В.П. Андерсен: Сказка жизни // Неустоев В.П. Литературные портреты и очерки.- М., 1983.- С. 48-64.
39. Обухов В.Я. Для чего нужны страшные сказки // Школа здоровья.- 1997.- № 3.- С. 115-117.
40. Оленникова М.В. Возрастная психология.- М.: АСТ, 2004.- 567 с.
41. Петрова Е.Ю. Проблема использования сюжетов народной волшебной сказки в психокоррекционной и педагогической работе // Журнал практического психолога.- 1999.- № 10-11.- С. 207-225.
42. Півнюк Н.А. «Русалочка» - казка-пісня про любов / Н.А. Півнюк // Література.- 2007.- № 13.- С. 10 - 12.
43. Платонов К.К. Структура и развитие личности / К.К. Платонов; отв. ред.: А.Д. Глоточкин; АН СССР, Ин-т психологии.- М.: Наука, 1986.- 255 с.
44. Пропп В.Я. Морфологія «чарівної казки». Історичні корені чарівної казки.- М.: Просвіта, 1998.- 512 с.
45. Роменець В.А. Історія психології: XVII століття. Епоха Просвітництва. Навчальний посібник для студ. вузів / В.А. Роменець.- К.: Либідь, 2006.- 997 с. : іл. - Бібліогр.- С. 977-988 (179 назв.).
46. Роменець В.А. Психологія творчості: навчальний посібник для студ. вузів / В.А. Роменець гол. ред.: С. В. Головка.- 2-ге вид., доп.- К.: Либідь, 2001.- 287 с. : рис.- Бібліогр. в підряд. приміт.
47. Рубінштейн С.Л. Основи загальної психології / С.Л. Рубінштейн.- М. [и др.]: Питер, 2011.- 712 с.- (Майстри психології).- Бібліогр.: С. 670-678.
48. Свеченовська І. Андерсен. Плата за успіх / І. Свеченовська.- СПб.: Видавництво Дім «Нева», 2005.- 320 с.
49. Сластенин В.А., Каширин В.П. Психология и педагогика.- М.:

Академия, 2001.- 480 с.

50. Столяренко Л.Д., Самыгин С.И. Психология и педагогика в вопросах и ответах.- Ростов-на-Дону, 2002.- 576 с.

51. Улыбина Е.В. Психология обыденного сознания / Е.В. Улыбина.- М.: Смысл, 2001.- 263 с.

52. Франц М. Психология сказки. Толкование волшебных сказок. Психологический смысл мотива искупления в волшебной сказке.- СПб.: Лань, 1998.- 360 с.

53. Хьелл, Л.А. Теории личности: Основные положения, исследования и применение / Л.А. Хьелл, Д.Д. Зиглер; пер. с англ.: С. Меленевская, И. Викторова.- 3-е международ. изд.- СПб. [и др.]: Питер, 2001.- 606 с.: рис., табл.- (Мастера психологии).- Библиогр.: С. 604-606.

54. Шаповаленко И.В. Возрастная психология.- М.: Академия, 2007.- 298 с.

55. Шкуратов В.А. Историческая психология / В.А. Шкуратов.- Ростов н/Д: Город N, 1994.- 287 с.

56. Шкуратов В.А. Психика. Культура. История.: (Введение в теоретико-методологические основы исторической психологии) / В.А. Шкуратов; отв. ред.: В.П. Кохановский.- Ростов н/Д : Изд-во Ростовского ун-та, 1990.- 252 с.

57. Юнг К.Г. Структура психіки і архетипи / К.Г. Юнг; пер. с нем.: Т.А.Ребеко.- М.: Акад. проект, 2009.- 303 с.- (Психологічні технології).

58. Янічев П.І. Психологічні функції чарівної казки / П.І. Янічев // Журнал практичного психолога.- 1999.- № 10-11.- С. 27-37.

59. Яремчук О.В. Акме-орієнтовані технології етнокультурної міфотворчості / О.В. Яремчук // Вісник Одеського нац. університету: сер.: Психологія.- 2014.- Т.19, вип. 1 (31): Матеріали Другої Міжнародної науково-практичної конференції "Розвиток особистості у рамках просторово-часової організації життєвого шляху". – С. 367-376.

60. Яремчук О.В. Психологія етнокультурної міфотворчості

особистості / О. В. Яремчук; ОНУ ім. І.І. Мечникова.– Одеса: Фенікс, 2013.– 429 с. : рис., табл.- Бібліогр.: С. 374-429 (720 назв.) .

61. Яремчук О.В. Індивідуальна міфологія надприродного в контексті розкриття культурно-історичного потенціалу особистості: навч.-метод. посібник для самостійної та індивідуальної роботи студ. по курсу "Психологія релігій" / О.В. Яремчук; ОНУ ім. І.І. Мечникова, ІМЕМ, Каф. загальної і соціальної психології.– Одеса: Астропринт, 2010.– 58 с.- Бібліогр.: С. 35-36 (35 назв.).